

sklenjene brake popravljenih zakoncev, dasi gre po veljavnih določbah pristojnost v vseh bračnih sporih katolikov in tudi bivših katolikov samo katoliškim duhovnim sodiščem! Takrat pa, ko je bil osnutek dovršen, je bil zakon o srbski pravoslavni cerkvi že dlje kot leto dni v veljavi!

Po tej ugotovitvi prava ratio čl. 6 nav. zak. pač ne more biti več dvomljiva.

Navedeni pravorek je žal nekoliko omajal temelje sodstva na bračno-pravnem polju tudi v Sloveniji, kjer so bili doslej dokaj trdni. Dokaz temu je, da se je sodnik v Ljubljani nedavno v bračnem sporu pravoslavnih zakoncev s sklicevanjem na § 129 ustave srbske pravoslavne cerkve z dne 16. nov. 1931 proglasil za nepristojnega! Toda uverjeni smo, da bodo ostali taki pojavi osamljeni in da bo neupravičeno narušena zgradba našega pravnega stanja dobila svojo prejšnjo sigurnost nazaj. Samo strogo varovanje načel našega o. g. z. nam bo varovalo neobhodno potrebno pravno sigurnost do časa, ko bodo odstranjene vse nejasnosti, ki se porajajo iz različnosti pokrajinskih in verskih pravnih norm, po zenačenem grajskem bračnem pravu za vso Jugoslavijo.

## Ob štirinajststoletnici digest.

Dr. Viktor Korošec, izr. univ. prof.

Dne 16. decembra 1933. je minilo 1400 let, odkar je Justinijan I. (527 — 565) s konstitucijama *Tanta* in *Adew-zev* razglasil digeste, ki so stopile v veljavo obenem z institucijami dne 30. decembra 533. V svojih digestah je Justinijan zbral najlepše plodove rimskega pravoznanstva. S tem, da jih je prevzel iz spisov klasičnih juristov v svoj zakonik, je bistveno pripomogel, da so se ohranili preko vihnih stoletij preseljevanja narodov. Razen sv. pisma je komaj še kako drugo delo vzbudilo toliko literature. Gotovo pa ni noben drug zakonik tako zelo vplival na razvoj evropskih zasebnih prav, preko njih pa tudi na večino ameriških in celo na japonsko pravo.

Ob koncu enajstega stoletja so pričeli glosatorji (Irnerij) v Bologni proučevati Justinijanovo kodifikacijo — predvsem pa digeste. Učenci glosatorjev in postglosatorjev so kmalu utirali pot rimskemu pravu v svojih domačih deželah. Slednje je mnogo boljše ustrezalo izpremenjenim

gospodarskim razmeram, kakor pa so zamogla to domača okorela in partikularistična prava. Tako je došlo do edinstvenega zgodovinskega pojava: rimsko pravo je bilo recipirano v Italiji, Franciji (predvsem v južnem delu: *pays de droit écrit*), Nemčiji, Španiji, Škotski i. dr. To se ni zgodilo s kakšnim zakonodajnim aktom, marveč rimsko pravo se je uveljavilo vsled svoje notranje moči in sile.<sup>1</sup> Rimsko pravo pa je vplivalo na razvoj prava tudi v onih deželah, kjer do formalne recepcije ni prišlo, n. pr. v Angliji. Različne okoliščnosti so tam izsilile, da se je že zgodaj osamosvojilo angleško obče pravo (*Common law*). Soglasno pa priznavajo angleški pravni zgodovinarji, da se je angleško pravo moglo emancipirati šele potem, ko se je z deli Vakarja (magister Vacarius), Ranulfa Glanvila in Henrika Brattona v veliki meri okoristilo z rimskim pravom.<sup>2</sup>

Večstoletno proučevanje rimskega prava, v prvi vrsti digest, je ustvarilo novodobne zasebnopravne sisteme, ki so nudili potrebno znanstveno naprejšnjo pripravo za samostojne nacionalne kodifikacije XIX. in XX. stoletja. Brez Pothierovih (1695 — 1772) del<sup>3</sup> ne bi bil mogoč *Code Napoléon*, niti nemški državljanski zakonik brez Windscheidovih pandekt.

Na prvem mednarodnem kongresu za rimsko pravo v Bologni in Rimu (17. do 27. aprila 1933) je romanistični znanstveni svet obširno proslavil jubilej proglasitve digest. V 89 referatih so romanisti različnih narodov in kontinentov skušali očrtati trenutno stanje romanističnih raziskovanj.<sup>4</sup> Že prej pa je bila v mnogo manjšem obsegu na katoliški univerzi v Milanu proslavljena 1400 letnica konstitucije *Deo auctore*, s katero je Justinijan dne 15. decembra 530 ukazal, naj se sestavijo digeste.<sup>5</sup> Tamošnja predavanja

<sup>1</sup> Prim. Krek, Pomen rimskega prava nekaj in sedaj, v Zborniku znanstvenih razprav, I, Ljubljana 1921, zlasti str. 5 — 29 pos. odt.

<sup>2</sup> Prim. Korošec, Usoda rimskega prava v Angliji, v Zborniku znanstvenih razprav, IX., Ljubljana 1932-33, str. 208 ss., zlasti str. 223 ss.

<sup>3</sup> »le guide habituel des rédacteurs du Code civil«, Josseland, Cours de droit civil positif Français, I., Paris 1930, str. 28; prim. tudi Planiol, Droit civil, I., 10. izd., Paris 1925, str. 21; Zivilgesetze der Gegenwart: Frankreich, Code civil, Mannheim-Berlin-Leipzig 1932, str. VI.

<sup>4</sup> Prim. Congresso internazionale di diritto romano: Sunti delle relazioni, Roma 1933.

<sup>5</sup> Zbrano v knjigi: Conferenze per il XIV Centenario delle Pandette (15. Dicembre 530 — 15. Dic. 1930), v Pubblicazioni della Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano 1931. — Prim. zelo poučno

so razpravljala o problemih, ki so v neposredni zvezi z Justinijanovo kodifikacijo, predvsem z digestami.

V teku svojega razvoja je bilo tudi naše pravo pod velikim vplivom rimskega prava. S severa in zapada je pronicalo k nam recipirano rimsko (Justinijanovo) pravo, še prej pa je bilo recipirano na jugu in vzhodu v obliki kasnejših bizantinskih zakonikov, ki so v manjšem (Proheiros nomos, Ecloga) ali večjem obsegu (Bazilike) temeljile na Justinijanovem pravu.<sup>6</sup>

Zato bo pač primerno, da se »Slovenski Pravnik« vsaj z nastopnimi skromnimi vrsticami spominja romanističnega jubileja. V osnovnih obrisih hočemo očrtati potek Justinijanove kodifikacije, nato pa naznačiti probleme in struje, ki jih proučevanje digest vzbuja v moderni rimskopravni vedi.

Z Justinijanom I. je zasedel bizantinski prestol mož izredne energije, ki je imel vrh tega zelo srečno roko pri izberi svojih sodelavcev.<sup>7</sup>

Skrbno vzgojen si je pridobil bogatih izkušenj že kot pomočnik svojega strica cesarja Justina I. Tedaj so pač dozorevali načrti, ki se jih je lotil, ko je sam nastopil vladno. Že v sedmem mesecu svoje vlade je ukazal, naj se vse cesarsko pravo zbere v enotni zbirki (H a e c q u a e n e c e s s a r i o, 13. febr. 528). Izredna vnema in odločnost, ki spominja na oba druga velika kodifikatorja: babilonskega kralja Hammurabija (1955 — 1913)<sup>8</sup> in Napoleona I., nam

recenzijo, ki jo je napisal oksfordski profesor De Zulueta v Law Quarterly Review, aprila 1932, str. 273 s.

<sup>6</sup> Prim. Dolenc, Dušanov zakonik, Ljubljana 1925. str. 4 ss.; Bogišič, Pisani zakoni na slovenskem jugu, I, Zagreb 1872, str. 56 ss.; Bobčev, Istorija na staroblgarskoto pravo, Sofia 1910, str. 166 ss.; Schöndorf, Einführung in das geltende slavische Recht, I: Bulgarien, Leipzig-Berlin, 1922, str. 1 ss.; Jireček, La civilisation Serbe au Moyen age, preved. iz nemščine. Paris 1920, str. 38.

<sup>7</sup> Prim. Diehl, Histoire de l'empire Byzantin, Paris 1924, str. 19 ss.; Heisenberg, Staat und Gesellschaft des byzantinischen Reiches, v Kultur der Gegenwart III, IV, 1., 2. izd., Leipzig-Berlin 1923, str. 367 ss.; Schubart, Vom Altertum zum Mittelalter (ein Vortrag), v Archiv für Papyrusforschung, XI, 1933, str. 74 — 106; Gruppe: Kaiser Justinian, Leipzig 1923.

<sup>8</sup> Prim. Weißbach, s. v. Babylonien, v Reallexikon der Assyriologie, I, 1932, str. 371. — Tudi Hammurabi je objavil že v drugem letu vladanja svoj prvi zakonik; prim. Ungnad, Briefe König Hammurapis, Berlin 1919, str. 37.

postane lažje razumljiva, če pomislimo, kako je bilo tedanje zasebno pravo neenotno in razpršeno po zelo različnih pravnih virih.

Najstarejše je bilo civilno pravo (*ius civile*), ki je bilo vsebovano v številnih zakonih in plebiscitih ter je segalo nazaj do zakonika XII plošč (451 — 450 pr. Kr.), torej skoro tisoč let. V prvih stoletjih principata so uvažali novo pravo senatovi sklepi (*senatus consulta*), poleg njih pa so se vedno bolj uveljavljale različne cesarske konstitucije (*edicta, decreta, mandata, rescripta*), ki so od sredine tretjega stoletja dalje kot *leges* bile edini vir novega prava. Relativno še najbolj zbrano je bilo honorarno pravo v Julijanovi redakciji edikta (*edictum perpetuum*), izvršeni po Hadrijanovem naročilu l. 129 po Kr.<sup>9</sup>

Pri tem ne smemo pozabiti, da razen cesarskih konstitucij starejši pravni viri (komicijalni zakoni, senatovi sklepi, najbrže tudi pretorski edikt) v začetku šestega stoletja po Kr. niso bili več neposredno ohranjeni. Praksa in znanost sta jih uporabljali le v oni obliki, ki jim jo je dala interpretacija, vsebovana v spisih klasičnih juristov (*ius*). Le-tam so bili ohranjeni tudi odgovori (*responsa*) od cesarja privilegiranih juristov; zbirke njihovih *ex auctoritate principis* oddanih mnenj so dobivale tem večji pomen, čim bolj so vsi občutili, da ni več velikih juristov.<sup>10</sup> Via facti so tako postajali pravniški spisi nov pravni vir, ne le formalni, ampak tudi materialni. Povsem naravno je bilo torej, da sta Teodozij II. in Valentinijan III. l. 426. z zakonom o navajanju skušala vsaj nekoliko urediti uporab-

<sup>9</sup> Prim. Tanta § 21: ... opus moderate confectum...

<sup>10</sup> Teodozij II. toži v konstituciji *Saepe nostra clementia*, s katero je l. 438. proglasil svoj zakonik, da manjka temeljito izobraženih juristov: ... tam pauci rarique extiterint, qui plene iuris civilis scientia ditarentur et... vix unus aut alter receperit soliditatem perfectae doctrinae. — Prim. tudi apel, ki ga na cesarja naslavlja Anon. de reb. bellic. (citat v Seeck, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, Anhang zum sechsten Bande, Stuttgart 1921, str. 430): *Divina providentia, sacratissime imperator, ... restat unum de tua serenitate remedium ad civilium curarum medicinam, ut confusas legum contrariasque sententias improbitatis reiecto litigio iudicio augusto dignationis illumines.* (Seeck, l. c. stavi nastanek spisa med leti 366. in 375.).

ljanje klasičnih spisov kot pravnega vira.<sup>11</sup> Privilegiran položaj sta poleg Papinijana priznala le najkasnejši klasikom (Ulpianu, Pavlu in Modestinu) ter — Gaju, ki je s svojim jasnim, preprostim slogom najbolj ustrezal zahtevam takratne dobe.<sup>12</sup> Že stoletje prej je bil priznal Konstantin Pavlovim sentencam obvezno moč,<sup>13</sup> pač iz sličnih razlogov.

Svojo kodifikacijo je pričel Justinijan z zbirko cesarskega prava. To je bilo najmodernejšo pravo. Cesarske konstitucije so bile v dobi dominata tudi najbolj avtoritarni del prava. Po večini, vsaj od srede tretjega stoletja dalje so bile konstitucije ohranjene neposredno, ker ni bilo več klasikov, ki bi jih bili v svojih spisih obdelovali in s svojo razlago organsko spojili s celotnim pravnim sistemom. Končno ne smemo prezreti, da je bila kodifikacija cesarskega prava še vedno najlažje izvršljiva. Obstojele so že tri zbirke; zasebni deli sta bila *Codex Gregorianus* in *Codex Hermogenianus*, uradna zbirka pa je bil *Codex Theodosianus* (438).

Že dne 7. aprila 529. je cesar Justinijan proglasil svoj zakonik *Codex Justinianus*, ki je s tem postal izključna zakonska zbirka cesarskega prava (*Summa rei publicae*). S tem, da je Justinijan v svojem zakoniku kodificiral vse dotedanje cesarsko pravo in izvršil to v tako kratkem času, je znatno nadkrilil Teodozijev zakonik. Ne smemo pa prezreti, da je *Codex Justinianus* vendar

<sup>11</sup> C. Th. 1, 4, 3.

<sup>12</sup> Gaja klasiki nikoli ne omenjajo (Kübler v *Gai institutionum commentarii quattuor*, 6. izd. Lipsiae 1928, str. III). Vendar pa so bile njegove institucije izredno razširjene in uporabljane. Že pred Veroneškim palimpsestom (1816) je bil znan izvleček *Epitome Gai* iz IV. ali V. stoletja (prim. Kübler, o. c., str. IX), ki je ohranjen v *Lex Romana Visigothorum*; v Autunu je l. 1898. našel Chatelain dele obširnega komentarja (*Gaius Augustodunensis*). V najnovjšem času pa so našli pomembne drobce njegovih institucij v Egiptu: v XVII. zvezku *The Oxyrhynchus Papyri*, part XVII. London 1927. je objavil Hunt odlomke iz četrte knjige na papiru; prepis je iz tretjega stoletja (prim. Levy, v *Sav. Zeitschr.*, rom. Abt. 48, 532 ss. Levy, *Studi Bonfante*, II, 277 ss.; Collinet, *Revue historique de droit*, Sér. 4, tom. 7, str. 4 ss.; De Zulueta v *Law Quarterly Review* 44, 1928, str. 198 ss.; rekonstr. tekst pri Küblerju, l. c. za str. 268. suppl.). Še mnogo važnejšo najdbo iz Egipta iz l. 1933. je objavil v novembru 1933. Arangio-Ruiz, *Frammenti di Gaio*, Firenze.

<sup>13</sup> C. Th. 1, 4, 2.

le dovršitev Teodozijeve zamisli, čeprav v mnogo popolnejši obliki.

Neprimerno težje je bilo vprašanje, kako uporabiti ogromno duhovno bogastvo, vsebovano v spisih klasičnih pravnikov. Zakonodajni načrt Teodozija II. iz l. 429., ki je bil nameraval zbrati v isti zbirki veljavno pravo iz cesarskih konstitucij in iz pravniških spisov,<sup>14</sup> se je ponesrečil, ker takratni pravniki niso bili kos toliki nalogi.<sup>15</sup> Več kot dvomljivo je, da bi bili Justinijanovi sodelavci imeli v tem pogledu več uspeha.<sup>15a</sup> V tej domnevi nas potrjuje kakovost njihove zakonodaje, ki jo spoznavamo v novelah; nič boljše ni bilo na Zapadu, kakor to razvidimo iz sodobnih zakonikov, ki so bili izdani za Rimljane v zapadnogotski, vzhodnogotski in burgundski državi (*Lex Romana Visigothorum*, *Edictum Theodorici*, *Lex Romana Burgundionum*).<sup>16</sup>

Velika Justinijanova zasluga je bila, da se je odločil, sestaviti iz pravniških spisov poseben zakonik: *digeste*. Vsekako so pri njem vplivali tudi drugi razlogi: v dobi dominata se mu je zdelo povsem neprimerno, da bi uvrstil med pravniško pravo svoje konstitucije, s katerimi je definitivno in avtoritativno odločil mnogoštevilna vprašanja, ki so ostala še dotlej sporna med raznimi juristi (*quingenta decisiones*)<sup>17</sup> večji del še od tedaj, ko so se klasiki ločili v sabinijance in prokulijance.

Digest ne bi pojmovali pravilno, če ne bi upoštevali Justinijanovega velikega spoštovanja do klasičnih vrednot, ki jih je ustvarila stara doba. Kakor je z osvojitvijo Italije, dela Španije in Vandalskega kraljestva skušal obnoviti stari rimski imperij, tako je skušal v svojih digestah obnoviti klasično pravo s tem, da je v posameznih fragmentih (*leges*) takorekoč podelil besedo starim klasikom. Zdrav smi-

<sup>14</sup> C. Th. 1, 1, 5, § 3.

<sup>15</sup> Prim. op. 10.

<sup>15a</sup> Prim. Pringsheim, *Die archaistische Tendenz Justinians*, Studi Bonfante I., Pavia 1929, str. 580.

<sup>16</sup> Najbolj jasno dokazuje to *Lex Romana Visigothorum*, ki je samo kompilacija virov odn. njihovih izvlečkov, ne da bi jih skušala kakorkoli predelati.

<sup>17</sup> Tanta § 14: *... si quid principalibus constitutionibus cautum est, hoc in digestorum volumine poni nullo concessimus modo*. Prim. Cordi § 2. — Dosledno tudi posebej omenja besedilo starejših cesarskih konstitucij, ki so vsebovane v klasičnih spisih, prim. n. pr. Deo auctore §§ 6, 7; Tanta § 10.

sel za sodobne potrebe ga je obvaroval skrajnosti, v katero je bil najprej zašel Teodozij II. Slednji je namreč l. 429. ukazal, naj se kot prva sestavi zbirka, ki bo vsebovala vse dotedanje konstitucije od Konstantina dalje, ne glede nato, ali še veljajo ali ne; šele iz tega predvsem znanstvenega<sup>18</sup> dela in iz obeh zasebnih kodeksov ter pravnških spisov naj bi bila komisija sestavila zakonik veljavnega prava. Justinijan pa je v prvi vrsti hotel sestaviti iz pravnških spisov zakonik — *digeste*, obenem je seveda tudi želel varovati prvotni značaj klasičnih spisov, kolikor je bilo to združljivo z njegovim primarnim namenom. Sestavljanje zakonika iz pravniške literature, ki je bila po svojem obsegu dvajsetkrat večja od Justinijanovih *digest*,<sup>19</sup> je bilo neprimerno težavnejše, kakor pa je bila sestava kodeksa iz cesarskih konstitucij. Najmlajši klasični spisi so bili tedaj že tristo let stari, najstarejši uporabljeni (O. Mucius Scaevola) celo šeststo let. Razumljivo je, da je izbrala komisija za ogrodje novega zakonika zadnji obdelavi rimskega prava: Ulpijanove in Pavlove spise.

Navodila, ki jih je v konstituciji *Deo auctore* dal Justinijan Tribonijanovi redakcijski komisiji, prepuščajo slednji mnogo svobodnejše roke, kakor pa jih je imela komisija za sestavo prvega kodeksa ali kakor jih je imela komisija, kateri je l. 435. Teodozij II. poveril sestavo svojega kodeksa.<sup>20</sup> Komisija za sestavo *digest* ni bila več vezana po Konstantinovem kasacijskem in Teodozijevega navajalnem zakonu, ampak je smela povsem svobodno izbrati iz pravniške literature to, kar se ji je zdelo najboljše (*Deo auctore* § 6: *quod melius et aequius est iudicatosse*); ohranjeno klasično besedilo je smela skrajšati (§ 7: *supervacua longitudine semota*),

<sup>18</sup> C. Th. I, 1, 5 zlasti §§ 1 — 2 (*scholasticae intentioni*).

<sup>19</sup> Justinijan (Tanta, § 1) omenja, da je komisija sestavila zakonik v približno 150.000 vrsticah iz preko treh milijonov vrstic. Uporabljeni so bili spisi: *quorum et nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec umquam audiebant* (§ 17); posebne zasluge ima Tribonijan: *Antiquae autem sapientiae librorum copiam maxime Tribonianus... praebuit, in quibus multi fuerant et ipsis eruditissimis hominibus incogniti...* (§ 17).

<sup>20</sup> C. Th. I, 1, 6, zlasti § 2: *demendi supervacanea verba et adiciendi necessaria et demutandi ambigua et emendandi incongrua tribuimus potestatem*.

izpremeniti ali dopolniti (§ 7: *quod imperfectum est repleatis, ... si aliquid ... non recte scriptum inveniatis, et hoc reformetis*). Take zavestno izvršene izpremembe klasičnega teksta nazivamo interpolacije, njihovo ugotavljanje je postalo osrednji problem romanistike zadnjih štirih, petih desetletij. O tem kasneje!

Dalje je morala komisija črtati ponavljanja in odstraniti nasprotja med raznimi pravniškimi spisi. Konstituciji *Tanta* oz. *Δεδωκεν* trdita, da v zakoniku ni antinomij (§ 15), priznavata pa, da so ostala ponekod *similia* (§ 13). Dandanes vemo, da tudi prva trditev ni povsem točna, objektivno pa moramo ugotoviti, da je število antinomij zelo majhno, če upoštevamo obseg celotnega dela.

Iz obeh uvodnih zakonov, kjer Justinijan nikakor ne štedi v samohvalo, tudi izvemo, koliko težkoč je povzročala izvršitev dela. Spričo Justinijanove vneme je pavza dvajsetih mesecev, ki je nastala med proglasitvijo prvega kodeksa in konstitucijo *Deo auctore* nesporen dokaz, kako velike zapreke je bilo treba premagati, preden je bilo mogoče pričeti z delom. Konstituciji *Tanta* oz. *Δεδωκεν* omenjata, da so imeli delo, za katero je manjkalo vsakih poskusov v preteklosti,<sup>21</sup> za neizvedljivo; še ob pričetku dela so računali, da ne bo dovršeno v desetih letih.<sup>22</sup> Kodeks iz l. 529. je tudi ohranil še navajalni zakon iz l. 426.<sup>23</sup>

Razumljiva nam bo zato pač radost, s katero je Justinijan proglasil *digeste* že dne 16. decembra 533. potem ko je že dne 21. novembra istega leta proglasil s konstitucijo *imperatoriam maiestatem* institucije, ki naj bi bile učbenik in zakonik. Naslanjajoč se bistveno na Gajeve institucije naj bi uvajale mlade pravnike v novo pravo.

*Digeste* so največje Justinijanovo delo (*maximum opus*),<sup>24</sup> ki mu je zagotovilo častno mesto v kulturni zgodovini človeštva. V veliki meri se je uresničilo njegovo prepričanje, da je ustvaril svoj zakonik ne le za sodobnike..

<sup>21</sup> *Tanta*, § 1.

<sup>22</sup> *Tanta*, § 12.

<sup>23</sup> Krüger, *Neue juristische Funde aus Aegypten*, Sav. Z. rom. Abt. 43, 1922, str. 564 s.; Klübler, *Geschichte des röm. Rechts*, Leipzig-Erlangen, 1925, str. 414; Pringsheim v Sunti, str. 78. — Zbirka *Oxyrhynchus-Papyri* XV. vsebuje tudi neki papirus, na katerem so ohranjene rubrike iz prve knjige (I, 11 — 16) kodeksa iz l. 529.

<sup>24</sup> *Tanta* § 1: ... *maximum opus adgredientes*...

marveč tudi za bodočnost;<sup>25</sup> seveda se je to izpolnilo v marsikaterem pogledu drugače, kakor pa je on mislil. Najbolj kratko življenje je bilo njegovi kodifikaciji usojeno v bizantinskem cesarstvu samem. Potreba po grških zakonikih je že kmalu izsilila nove zakonike (Ekloga, 740, i. dr.). Bazilike pomenijo sicer povratak k Justinijanovemu pravu, toda jezikovno in sistematično so samostojen zakonik. — Tem presenetljivejši uspeh pa je doživela njegova kodifikacija, v prvi vrsti pa digeste, v Srednji in Zapadni Evropi — po večini v onih deželah, kjer ni bila nikoli proglašena kot zakonik. Zgodilo se je to predvsem vsled znanstvenega obdelovanja, ki ga je Justinijan v ozkosrčni skrbi za svoje delo zelo skušal otežkočiti, ko je v konstitucijah *Deo auctore* (§ 12), *Tanta* in *Δεδωκεν* (§ 21) prepovedal komentiranje digest.

Tudi moderni romanistiki stavijo Justinijanove digeste še mnogo zamotanih problemov. Odkar ne velja več Justinianova kodifikacija kot vir veljavnega prava, si je rimsko-pravna veda zastavila za svojo glavno nalogo ugotovitev čistega rimskega klasičnega prava. Opremljena z modernimi znanstvenimi pripomočki skuša določiti posamezne interpolacije v Justinijanovih digestah in tako izluščiti klasično pravo samo. Še nedovršeni *Index interpolationum*<sup>26</sup> nam nazorno kaže, koliko dela je bilo izvršenega v tem pogledu. Nepričakovano število »odkritih« interpolacij pa vzbuja večkrat resne pomisleke in zahteve po reviziji metode, ki so neredko preveč radikalne.<sup>27</sup> Osporavati velike zasluge in uspehe interpolacijskih raziskovanj bi bilo neutemeljeno, prav tako tudi ne moremo zanikati potrebe, da se raziskovanja nadaljujejo. Toda marsikaj bo treba izpopolniti in poglobiti. V mejah današnjega članka se moramo omejiti le na nekatere splošne pripombe.

<sup>25</sup> *Tanta* § 12: ... non tantum nostro, sed etiam omni aevo tam instanti quam posteriori leges optimas ponere.

<sup>26</sup> Levy-Rabel, *Index interpolationum*, I. (za prvih 20 knjig digest), 1929; *Supplementum* I. (za prvih 12 knjig), 1929; II. (od 21. do 35. knjige) 1931. Weimar.

<sup>27</sup> Prim. Lenel, *Kritisches und Antikritisches*, v *Sav. Zeitschr. rom. Abt.* 49. (1929), str. 1 ss.; Lenel, *Wortforschung*, o. c. 50 (1930) 1 ss.; Klübler, *Die klassischen Juristen und ihre Bedeutung für die Rechtsentwicklung*, v *Conferenze* (gl. op. 5), str. 105 ss., zlasti pa na str.

Da je število interpoliranih mest zelo veliko, priznava Justinijan sam.<sup>28</sup> Ne pove pa, koliko je med njimi zgolj formalnih interpolacij, ki so nastale vsled skrajšanja prvotnega teksta, koliko pa je materialnih, ki so izpremenile dotedanje pravo. Ker je v digestah odpravljeno mnogo starih civilnih institutov (mancipacija, in *iure cessione*, itd.), je bilo nedvomno zelo mnogo resničnih izprememb klasičnega prava. Zato govori tudi to, da je po dovršitvi digest dal revidirati zakonik<sup>29</sup> iz l. 529. in je s konstitucijo *Cordi* proglasil dne 16. novembra 534. svoj novi *Codex Justinianus repetitae praelectionis*.

Za ugotavljanje obsega interpolacij je odločilnega pomena predvsem dvoje načelnih vprašanj, ki sta v sodobnem slovstvu še zelo sporni:<sup>30</sup> v kolikem obsegu je na Justinijanovo kodifikacijo vplivalo helenistično-orientalsko pravno naziranje, hkratu pa tudi, koliko se je uveljavil vpliv krščanstva?

Kot cesar vzhodnega cesarstva je Justinijan kodificiral pravo, ki je — izvzemši zadnjih 250 let — bilo po svojem postanku, svoji tradiciji in miselnosti najtesneje vezano z zapadom, posebej z Rimom. Nesporno je, da je hotel Justinijan kodificirati rimsko pravo; v mnogih pogledih je skušal obuditi k novemu življenju pravne institute, ki jih je praksa le redko uporabljala.<sup>31</sup> Nehote pa se tudi ni mogel

109 ss. — Za najradikalnejše naziranje prim. Albertario, *La crisi del metodo interpolazionistico*, v *Studi Bonfante* I. str. 611 — 672.

<sup>28</sup> Tanta, § 10.

<sup>29</sup> Prim. *Cordi*, § 1.

<sup>30</sup> Prim. (navajam samo najvažnejše): Collinet, *Le caractère oriental de l'oeuvre législative de Justinien et les destinées des institutions classiques en Occident*, Paris 1912; Collinet *Histoire de l'Ecole de Droit de Beyrouth*, Paris 1925; Collinet, *Les facteurs de développement du droit romain privé au Bas-Empire*, *Bulletin of the Intern. Committee of Historical Sciences*, I, V (1928), str. 623 ss. — Levy, *Westen und Osten in der nachklassischen Entwicklung des röm. Rechts*, *Sav. Zeitschr.* 49 (1929), str. 230 ss. — De Francisci, *Premesse storiche alla critica del Digesto*, v *Conferenze* (gl. op. 5), str. 3 — 38; Riccobono, *Punti di vista critici e ricostruttivi*, v *Annali Palermo* 1928, str. 500 ss.; Riccobono, *Fasi e fattori dell'evoluzione del diritto romano*, v *Mélanges Cornil*, II. Gand-Paris 1926, str. 235 ss.

<sup>31</sup> Pringsheim, *Die archaistische Tendenz Justinians*, v *Studi Bonfante* I, str. 551 ss., zlasti str. 559 ss.; Riccobono, *La verità sulle pretese tendenze arcaiche di Giustiniano*, v *Conferenze*, str. 235 ss.

povsem oprostiti vplivov vzhodne pravne miselnosti,<sup>32</sup> tem manj, ker je bilo s pravničnima šolama v Beritu in Carigradu tudi znanstveno središče prešlo na Vzhod. Na Vzhodu ohranjeni pravni spomeniki (sirska-rimska pravna knjiga, papiri) nam pričajo o žilavi odporni moči tamošnjih prav. Mislim, da bo odgovor na stavljeni problem mnogo lažji, čim bolj nam bodo tako lepo napredujoča raziskovanja klinopisnih prav<sup>33</sup> in papirov<sup>34</sup> omogočila čim podrobnejše spoznavanje helenistično-orientalske pravne miselnosti.

V najožji zvezi s tem je drugo vprašanje: kako se je razvijalo rimsko pravo v postklasični dobi? Ali gre za organičen razvoj klasičnega prava (Riccobono) ali za več ali manj radikalen prelom dveh dob? Zdi se, da bo ta raziskovanje morda treba razširiti prav do dobe Severov in pri zadnjih klasikih samih — ki so bili nekateri izmed njih doma iz Sirije (Papinijan) in Fenicije (Ulpijan) — iskati začetke ali vsaj zacimke novega razvoja.

Ako se ob 1400 letnici ozremo na zgodovinsko usodo digest, opazimo velike izpremembe: po popolni pozabljenosti v predglosatorski dobi postanejo digeste zakonski vir *κατ' ἐξοχήν*. Mnogo stoletij so pravniške generacije večjega dela Evrope črpale iz njih in rastle ob njih, dokler se niso mogle vsaj formalno emancipirati od njih. Dandanes, ko je Corpus iuris civilis prenehal biti vir veljavnega prava, so digeste še vedno najzanimivejše torišče rimskopravnih proučevanj, ki skušajo preko njih najti pot do čistega klasičnega prava in tako razkriti najgenialnejšo tvorbo antične pravne zgodovine.

<sup>32</sup> Podobno sta sintezi različnih prav tudi Hammurabijeva kodifikacija (sumerskega in babilonskega) ter Code Napoléon (*droit écrit* — *droit coutumier*).

<sup>33</sup> Prim. zlasti Koschaker, Über einige griechische Rechtsurkunden aus den östlichen Randgebieten des Hellenismus, Leipzig 1931; Cuneiform Law, v Encyclopædia of the Social Sciences, 1933. — San Nicolò, Beiträge zur Rechtsgeschichte im Bereiche der keilschriftlichen Rechtsquellen, Oslo 1931.

<sup>34</sup> Prim. poročila: P. M. Meyer, Papyrusbericht v Sav. Zeitschr., in Wenger, Juristische Literaturübersicht v Archiv für Papyrusforschung; De Zulueta, Bibliography: Græco-Roman Egypt, A. Papyri v Journal of Egyptian Archaeologie.